Pròleg innecessari a un llibre necessari

FERRAN ARCHILÉS

Ens calia un altre llibre sobre la transició democràtica al País Valencià? La «Transició» ens obsessiona, cal reconèixer-ho. Funciona com un mite, en sentit positiu o negatiu: sembla la clau de volta del nostre present. No és just que siga així. Ja han passat quaranta-cinc anys, i el nostre present és fill d'aquests anys tant com ho és dels de transició a la democràcia, si no és que ho és més. Però mentre continue funcionant com a mite, més val que aprofundim en el seu coneixement, perquè si no podem evitar l'excés almenys estarà bé evitar el ridícul. És per això que necessitàvem *Anys de fúria* de Borja Ribera. No és difícil trobar opinions que afirmen que els llibres són sobrers. Les estratègies de comunicació, ens diuen, passen per altres canals. O potser n'hi haurà prou amb demanar a l'assistent d'IA que ens en faça un resum. I avant! En canvi, Borja Ribera s'ha dedicat des de fa anys a investigar, amb paciència i rigor aquests anys complexos, fascinants. Una primera culminació del seu treball fou la tesi doctoral presentada l'any 2021 i de la qual vaig tindre l'honor de ser codirector, juntament amb Anaclet Pons. Des d'aleshores, Borja Ribera no ha deixat de treballar, de perfeccionar la seua investigació, de corregir i esmenar. *Anys de fúria* no és un llibre de *fast thinking*,

sinó una meditadíssima reflexió. El lector podrà estar d'acord o no amb les interpretacions, però no podrà ignorar-les.

Estudiar la transició a la democràcia a Espanya i al País Valencià vol dir fer front a l'estudi de la violència política. De fet, el de la violència política al País Valencià ha estat un dels secrets pitjors guardats de la transició a la democràcia. Sempre, abans i ara, hi ha hagut abundant memòria i testimonis (en premsa o en forma d'imatges, entrevistes, etc.). Tampoc sobre la història de la transició valenciana pot al·legar-se falta d'interès. Des del treball pioner de Jesús Sanz a les fornades de noves historiadores i historiadors que se n'han ocupat en els darrers anys (Vega Rodríguez-Flores, Patricia Gascó, Lluís Prats, Joan Martí o Natxo Escandell, entre altres). La violència política fou un element clau, impossible de menystindre. L'estudi de la «Batalla de València» ha implicat a més l'estudi del blaverisme i els seus submons (en treballs com els de Vicent Flor, Francesc Viadel o Juan Luis Sancho Luna). En canvi, ha calgut esperar l'any 2021 per a tindre la primera tesi doctoral dedicada específicament a l'estudi de la violència política, de la mà de Borja Ribera.

Deixem-ho dit des del principi: el País Valencià no fou el territori amb més violència política en els anys de transició a la democràcia en Espanya. No fou, de fet, més violent que la majoria dels territoris, i ho fou molt menys, afortunadament, pel que fa a víctimes mortals. Però tampoc ací hi hagué res de semblant a una «Transició pacífica». I la violència va anar per barris, com se sol dir, només que un dels barris –el de la violència a mans de sectors ultradretans i blavers o policials– estigué molt poblat. I, de fet, alguns barris no van promoure cap violència en absolut. Ja ho va avançar Borja Ribera al seu llibre *Una historia de violencia. La Transición valenciana (1975-1982)*. Calia saber exactament quines foren les magnituds del que va passar entre nosaltres, però. Perquè fins que Borja Ribera s'ha posat a fer-ne el recompte exacte, simplement no disposàvem d'un territori sòlid per a fer comparacions o extreure conclusions d'una manera fiable. La tasca requeria rigor i una voluntat quasi notarial. A més, cal destacar l'enorme esforç que ha fet l'autor per contextualitzar cada

moment, pas a pas. La violència política no és un element abstracte i no pot ser reduït a quadres o estadístiques. Ací la distància entre el treball dels historiadors i els d'altres disciplines és notable. En compte d'establir models, Borja Ribera ha anat als arxius (almenys als que li han deixat consultar…), ha llegit pacientment la premsa i ha consultat la bibliografia més diversa per a tractar de posar cada tessel·la al seu lloc. I a Anys de fúria ho ha fet a més sense renunciar a un model narratiu que permeta una explicació raonada i que facilite al lector la comprensió. El mosaic s'ha anat emplenant… o més aviat el trencadís –si se'ns permet la ironia– que fou la transició a la democràcia al País Valencià.

La clau de la violència política al País Valencià no hem de buscar-la tant en la possibilitat que triomfara el projecte violent (els autors eren uns «incontrol·lats», *ma non troppo*…), sinó en la seua capacitat de condicionar el procés polític, i en especial la gestió del procés autonòmic. Com sabem pel que va passar al conjunt d'Espanya o passava en altres indrets, com ara Itàlia, les «estratègies de la tensió» (opaques com són) tingueren l'efecte de crear un anhel d'ordre i equilibri. Contra la violència es legitimava una via que evitara els «extremismes». Tot i que el «consens» de la Transició no el va crear només la violència política, sí que el va legitimar. Aquesta estratègia es repetí també amb el 23-F, justament. (Ah, el 23-F!) Per posar un exemple, el lector trobarà a Anys de fúria una magnífica reconstrucció i interpretació en aquest sentit dels fets del 9 d'octubre de 1979 quan fou cremada la bandera del Consell, i les seues conseqüències.

Aleshores, quina fou l'especificitat del cas valencià? N'hi hagué una? El que és ben cert és que cal remarcar la insistent invisibilitat del cas valencià en els estudis sobre la Transició fets a Espanya. Al llarg dels anys. No té importància, naturalment, no «sortir» a unes pàgines o altres (del «sadomasoquisme intel·lectual celtibèric», com hauria dit Fuster). Però sí que sorprèn un poc aquesta absència del «cas valencià» en els estudis generals sobre Espanya (en definitiva, València era la tercera ciutat més gran del país). El fet és constatable: no apareixem enlloc (si no és que l'estudi l'ha fet un autor valencià…).

Ni tan sols apareixem a propòsit dels debats sobre l'organització territorial o autonòmica, una qüestió que en gran part fou el nucli roent de la transició valenciana. Però, un cop més, el País Valencià no sol aparèixer als estudis sobre aquesta qüestió de cap manera desatacada, atès que ens situen –si és que ens situen– en el vagó de cua del «Proceso autonómico» i prou. Tampoc als germans de llengua els importem gaire, més enllà d'una nota o altra a peu de pàgina o una jaculatòria patriòtica ritual. No importàvem aleshores i no hem importat després. És significatiu el testimoni de Vázquez Montalbán (que recull Borja Ribera) quan denuncià a les pàgines de *La Calle*, a propòsit de la primera bomba a Fuster, que aquest fet gravíssim havia passat sense pena ni glòria a Espanya. Ni una nota a peu de pàgina.

Potser, en efecte, és que no som res de l'altre món. El País Valencià fou tan important com de vegades els valencians pensem? Quasi un lloc comú, almenys entre els almogàvers, és afirmar que el País Valencià fou central en la solució a la qüestió nacional/territorial espanyola. El País Valencià «rompeolas de todas las españas»? Com el cas de Navarra, però més, etc. Frustrar la recuperació nacional del País Valencià hauria estat l'objectiu de l'Estat espanyol. L'actuació de la UCD com a operació d'Estat. Certament no seré jo qui diré que no hi hagué un poc de tot açò en dansa (la UCD va intervindre sempre «des de Madrid» per a posar ordre, al País Valencià com a Andalusia o Galícia). Perquè la santíssima trinitat Attard, Abril Martorell i Broseta (i al lector queda esbrinar qui era el Pare i qui l'Esperit Sant) fou trinitat però no gaire sancta. Però no és prou. Perquè no podem ignorar que al País Valencià no hi hagué una «qüestió nacional» com déu mana. La feblesa del nacionalisme valencià, reinventat des dels anys seixanta i setanta, era absoluta. I sense un moviment nacionalista fort en cap territori pot haver-hi un qüestionament eficaç. Allà pel juliol de 1978 Joan Fuster escrivia amb sarcasme: «Si els diputats i senadors, a Madrid, han donat preferències a Catalunya, a Euskadi i a la mateixa llanguida Galícia, és perquè els valencians no som prou valencians. No som exactament "conflictius". En aquest país –el País Valencià–, la "consciència nacional" és mínima […] Tenim ben merescuda la postergació constitucional. Som i serem una "región"

de tercera categoria mentre no recobrem la nostra "identitat", com ara diuen, i no la recobrarem si, com a poble, no reaccionem com cal. De moment el nostre nivell –nacionalista– del desig d'emancipació és molt baix». El valencianisme polític no havia tingut, en fi, ni la més petita oportunitat de difusió social massiva més enllà de certs cercles universitaris o culturals. Era un tigre de paper? La reacció de la dreta, de la UCD en concret, amb l'explotació de l'anticatalanisme (contextualitzada amb minuciositat per Borja Ribera, en tots els seus viratges) fou d'un tacticisme extrem, maquiavèl·lic (el contrast amb el comportament de la UCD a Catalunya i fins i tot Mallorca és il·lustratiu). Però potser més cínic que savi, perquè ben pensat mai no va aconseguir imposar-se electoralment a l'esquerra. Si no hagués estat pel control dubtosament democràtic de les institucions (ajuntaments, diputacions, governs civils) i de la hiperventilada premsa afí, encara haurien estat més febles. Això encara fa més vergonyós el seu vil suport, i la cobertura (política, policial o judicial) a l'extrema dreta i als grups violents, blavers i negres. Què hauria estat, la UCD, sense ells? Naturalment que el ministre de l'Interior Ibáñez Freire feia l'orni i ho negava tot! Et pour cause! El repàs que fa Borja Ribera és esfereïdor, cas a cas, amb una impunitat quasi absoluta. Contràriament, però, a un autoflagell molt estès a les esquerres valencianes, l'anticatalanisme no era políticament hegemònic. Si ho hagués estat haurien guanyat les eleccions en 1977, en 1979 o en 1982 i 1983. Tingueren sis oportunitats i no en van ser capaços. Només mangarrufes de les lleis electoral els van permetre tindre una presència insospitada a les Diputacions o el Consell Pre-Autonòmic.

Altra cosa, és clar, és la resposta que hi va saber o poder o voler donar l'esquerra valenciana. Posem, per exemple (i em permetré discrepar lleument en aquest punt de Borja Ribera i ell em sabrà disculpar), les eleccions generals de 1979. No compartisc la idea que la violència anticatalanista fou la causa de la reculada dels resultats dels socialistes valencians. Fet i fet, l'abstenció augmentà més de deu punts arreu, comparada amb la participació de només dos anys abans. L'esquerra s'hi desmobilitzà. A tot Espanya el PSOE patí un desgast, no només al

País Valencià o la ciutat de València. Tot i que ací fou un poc major, no superà uns valors modestos (uns tres o quatre punts en comparació amb 1977). A més, a València ciutat i província el PCPV va pujar. És a dir que l'esquerra podia créixer malgrat tot (i malgrat el mateix PCPV, tant o més amfibi que el PSPV-PSOE en matèria nacional). Fet i fet, en l'única oportunitat de votar llistes obertes, el senador més votat fou el socialista i remarcable valencianista Alfons Cucó. En canvi, Manuel Broseta aconseguí l'acta pels pèls (o no). I uns mesos després, a les eleccions municipals el resultat de les esquerres fou de nou majoritari a les províncies de València i Alacant. A la ciutat de València hi hauria un alcalde socialista gràcies a un pacte amb el PCPV (i també a les altres ciutats grans del País Valencià).

Tinc la impressió que l'esquerra valenciana, davant de l'estratègia de l'anticatalanisme desfermat, va acabar optant per un tacticisme que devia menys a la por o la prudència (perquè de coratge, fins i tot físic, alguns en van donar mostres sobrades) que a les baralles internes i la calculadora electoral. Almenys així sembla haver-se comportat el PSPV-PSOE, tot navegant entre les ordres que venien de Madrid i la poca fermesa d'alguns dels seus dirigents sobre la «cosa» nacional dels valencians (els del PSPV no alçaven un gat pel rabo després del pacte, en definitiva). Fan somriure les relectures que alguns d'aquests dirigents han fet de les seues actituds, passats els anys. Al PSPV-PSOE no van voler assumir que l'estancament o la davallada pogués ser culpa seua, que potser no van ser capaços de mantindre les il·lusions i esperances que havien despertat. En el fons, el «desencanto» ja els anava bé. Massa gent «encantada» (als sindicats, a les associacions de veïns, als carrers) fa nosa. Felipe González no tardaria a renunciar a Satanàs, és a dir, al marxisme (abans havia renunciat a la República i a una economia socialista, al cap de poc al «No a l'OTAN»). Els socialistes volien l'ordre, potser al preu que fos. Pesava més el seu convenciment que allò que importava era ser l'alternativa a la UCD de cara a un futur no gaire llunyà. La «racionalización del proceso autonómico» no tardaria a albirar-se a l'horitzó. I a l'esquerra dels socialistes, el PCPV assumia la seua subalternitat, preludi de la insignificança. I el món dels nacionalistes

valencians «estrictes» es llepava les ferides, i oferia l'altra galta que el «valencianisme cultural» dels socialistes i els seus subvencionats i la dreta anticatalanista estarien encantats de colpejar, amb fúria sàdica. Mai tan pocs n'han servit tants per a tantes coses!

L'escabrosa aprovació de l'Estatut d'Autonomia valencià per la via de l'article 143 no va ser resultat del 23-F, perquè UCD i PSOE ja havien acordat temps abans l'estratègia a seguir, després del referèndum andalús, per als territoris encara sense estatut. I l'Estatut de Benicàssim no va ser (només) el resultat de la violència política. Però el procés autonòmic valencià es va desenvolupar dins d'un marc de pressions i violència que no hauria d'haver-se produït mai i que no és tan diferent del de la resta d'Espanya, potser. *Anys de fúria* és una obra que cal llegir amb atenció als matisos, i no puc evitar estremir-me a dir-ho, que cal llegir com una advertència.

La UCD i la dreta valenciana van emparar i es van beneficiar d'una violència política que els va permetre inventar-se i ocupar un espai sobredimensionat. És així com van desplegar una «guerra de símbols» que era molt més que una guerra simbòlica. Era, per dir-ho en termes actuals, una «guerra cultural». I eixa guerra la van guanyar, en part. I aquesta sí que és (quasi) una excepcionalitat valenciana. És un advertiment per al futur, o per al present, quan la dreta al País Valencià ha fet de la guerra cultural (contra la nostra cultura, concretament) la seua raó de ser. Seria bo que cap força política de les esquerres valencianes caiguera en la trampa de contemporitzar.